

**PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
KÁNONJOGI POSZTGRADUÁLIS INTÉZET**

Juhász Gábor Tamás

**A „krisztushívők” egyenlősége és egyenlőtlensége
filozófiai és jogteológiai szempontból**

PhD. Tézisek

Budapest

2009

Ez a dolgozat az Egyházban fennálló egyenlőség és egyenlőtlenség pontos fogalmi tisztázását tűzi ki célul a *CIC* (1983) 204. kánonjának 1. és 2. paragrafusára alapján. Célját tekintve ez a mű kánonjogi jellegű, de mivel a kánonjog a teológia része, és a filozófia *ancilla theologiae*, e dolgozat elkerülhetetlenül filozófiai és szisztematikus teológiai részeket is tartalmaz.

Mivel az Egyház Krisztus akaratából hierarchikus szervezet, ebből az következik, hogy az Egyházon belül az egyenlőségről szűkebb terjedelemben lehet beszélni, mint az egyenlőtlenségről. Ennek következtében a II. Vatikáni Zsinatig az egyházjog és a szisztematikus teológia az Egyház tagjai közötti egyenlőségről alig, és inkább a kezdeti századokban nyilatkozott.

Az Egyház tagjai közötti egyenlőséggel, mint előtérbe helyezett nagy témával először a II. Vatikáni Zsinat *Lumen Gentium* kezdetű dogmatikus konstitúciója foglalkozik dogmatikusan, és ennek nyomán az *Egyházi Törvénykönyv* (1983) a jog nyelvén. Ezért dolgozatunkban mindenekelőtt arról kell tárgyalnunk, hogy mi a II. Vatikáni Zsinat tanítói célja, és tanításának értelmezési problémája. Ezzel kapcsolatban rámutatunk, hogy a II. Vatikánium az Egyházzal mint „Isten népéről” beszélt, és szándéka szerint az Egyházat inkább szociológiai szempontból szemlélte. Így a korábbinál nagyobb hangsúlyt adott a keresztségből származó általános papságnak, és ebből következően a laikusok aktív tevékenysége lehetőségének. De mivel a Zsinat saját maga által hangsúlyozottan pasztorális és nem dogmatikus szemléletű volt, kifejezetten nem szándékozott új dogmákat kimondani – bár egyet, a kollegialitásról kimondott –, igen sok kijelentését, melyek nem egyértelműek, az *analogia fidei* értelmében az előző Zsinatok tanításainak fényében kell értelmezni. S mivel a *CIC* (1983) arra törekszik, hogy a Zsinatnak az Egyházzal szóló tanítását kánoni fogalmakra és nyelvre fordítsa, ezért a 204. kánon 1. és 2. §-át is a Zsinat egyházképéhez kell igazítani.

Megvizsgáljuk az „Isten népe” és a „krisztushívők” fogalmaknak, és kettőjük viszonyának pontosabb jelentését; továbbá törekszünk meghatározni a „krisztushívők” közötti egyenlőséget és egyenlőtlenséget, illetve ezek okát; megvizsgáljuk az egész katolikus Egyház viszonyát más keresztény közösségekhez, valamint ehhez szorosan kapcsolódva azt, hogy mit jelent, hogy a Krisztus által alapított és rendezett társaság a katolikus Egyházban áll fenn (*subsistit in*).

Az Egyházon belül az egyenlőség mellett az egyenlőtlenség, vagyis a szolgálati papság specifikumának témája azért aktuális, mert a katolikus papság identitása válságba került a Zsinat után, egyrészt a protestáns modell káros befolyásának, másrészt a szekularizáció hatásának köszönhetően. De azért is, mert a modern teológusok egy része a szolgálati papban

az Egyház, és nem Krisztus képviselőjét látja, és ezáltal a szolgálati papság specifikus mivoltát tagadja.

Kitűzött célunknak megfelelően először azt vizsgáljuk, hogy milyen az „Isten népe” és a „krisztushívők” fogalmának terjedelme a *CIC* (1983)-ban, különös tekintettel a II. könyvre. E vizsgálat során megállapítjuk, hogy Isten népe a klerikusokat és a nem-klerikusokat is magába foglalja, és a „krisztushívők” értelemszerűen minden megkeresztelt emberre vonatkozik. A 204. kánon 1. § forrásainak elemzése után azt mondhatjuk, hogy a „krisztushívők” és az „Isten népe” fogalmak szinonimák.

Mivel a „krisztushívők” a 204. kánon 1. § szerint részesülnek Krisztus papi, prófétai és királyi hatalmában, a továbbiakban megvizsgáljuk e hármas hatalom, illetve feladat teológiai léttartalmát külön a klerikusokra, és külön a laikusokra vonatkozóan.

A klerikus papi hatalma a Trienti Zsinat tanítása szerint elsődlegesen és specifikusan a krisztusi keresztáldozatnak a szentmise keretében történő, vérontás nélküli megújítására terjed ki.

A prófétai hatalom teljessége az I. Vatikáni Zsinat tanítása szerint Péter mindenkori utódának, a pápának a tévedhetetlenségét jelenti, ha *ex cathedra* nyilatkozik, vagyis, ha a) az egész Egyház számára, b) mint legfőbb pásztor, c) hit és erkölcs dogáiban, d) végérvényesen dönt (vö. Mt 16,18).

A pápa és a püspökök prófétai (tanítói) hatalma *potestas propria*, ők alkotják együttesen a tanító Egyházat. A papok és a diakónusok az ő megbízásukból kapják meg a prófétai hatalmat, mint *potestas delegata*-t.

A királyi (kormányzó) hatalom teljessége az I. Vatikáni Zsinat szerint Péter mindenkori utódának, a pápának az Egyház egésze és részei fölötti saját, rendes és közvetlen joghatósági (törvényhozói és jogalkalmazói) hatalmát jelenti (*potestas propria, ordinaria et immediata, potestas iurisdictionis*). A pápa ezt a hatalmat partikuláris jelleggel delegálhatja a püspököknek.

A királyi hatalomnak egy része a bírói hatalmat, és ezzel a feloldozás hatalmát is magában foglalja, amelyet a püspök szubdelegál az egyes papoknak (vö. Trienti Zsinat tanítása, *DH* 1764).

A katolikus laikusok keresztségen alapuló papi hatalma (az egyetemes papság) a *LG* 10-11 szerint a megszentelés passzív befogadásában és az arról való tanúságtételből áll. A

klerikusok és laikusok papságának különbségéről XII. Piusz *Mediator Dei* kezdetű enciklikája szól.

A katolikus laikusok keresztségen alapuló prófétai hatalma (s egyben kötelessége) az, hogy amit a kinyilatkoztatás fényében a természetes eszük megismert az isteni tanításból, azt adják tovább az alárendeltjeik felé. A katolikus laikus szülőknél ez a kötelesség a szülői mivoltból adódó kötelezettséggel társul, miszerint a szülők természetjogi kötelessége, hogy mindazt, amit igaznak tartanak, a gyermekeiknek továbbadják (vö. 226. kánon 2. §).

A katolikus laikusok keresztségen alapuló királyi hatalma abban áll, hogy a rájuk bízottakat szavukkal és példájukkal az Egyház engedelmes tagjává neveljék. Speciális eset áll fenn a szülők esetében gyermekeikkel szemben, ahol a keresztségből adódó kötelességhez a természetjogi szülői kötelezettség is társul.

Ezt követően azt kell megvizsgálni, hogy milyen filozófiai eszköz használható annak meghatározására, hogy a klerikus részesedése Krisztus hármasságából milyen viszonyban van a laikusok „életállapotuknak megfelelő részesedésével”. Ahhoz, hogy erre a kérdésre tudományos igényű, filozófiai és jogteológiai bizonyossággal és pontossággal válaszolhassunk, felidézünk néhány filozófiai igazságot, amelyek elvezetnek feltett kérdésünk megválaszolásához, az *analógia-tanhoz*.

Ennek érdekében az alábbi nyolc kérdést tesszük fel és válaszoljuk meg:

1. Mi az első tudományos fogalmunk? Az a fogalom, melynek terjedelmét a szükségszerű és esetleges jegyek előzetes megkülönböztetése nélkül meg tudjuk határozni, vagyis a *lénynek mint lénynek (ens ut ens)* fogalma.

2. Melyek a tudományosan biztos alapelvek?
 - a) Az ellentmondás elve: lehetetlen, hogy valami igaz is legyen, meg nem is, ugyanolyan szempontból és ugyanazon időben. Ezt az elvet nem lehet tagadni, vagy kétségbe vonni, mert a tagadásához vagy kétségbevonásához is fel kell tételezni.
 - b) Az azonosság elve: minden lény azonos önmagával.
 - c) A harmadik kizárásának elve: két, egymásnak ellentmondó ítélet közül vagy az egyik igaz, vagy a másik, harmadik eset lehetetlen.
 - d) Az elégséges alap elve: mindennek, ami létezik, szükségképpen megvan az elegendő létalapja.
 - e) Az okság elve: mindennek, ami létrejön, szükségképpen megvan az elegendő létesítő oka.

- f) Értelmünk képes az igazság megismerésére.
- g) A gondolkodó lény létezik.
- h) Igaz mindaz, ami értelmünk előtt nyilvánvaló.
- i) Érzékeink sajátos tárgyukkal kapcsolatban nem tévednek.
- j) Egyetemes fogalmaink léttartalma objektív, egyetemessége szubjektív.

A b-j pontokat az ellentmondás elvére visszavezetve igazoljuk: kimutatjuk, hogy tagadásuk ellentmondáshoz vezet. Végző soron minden igazság igazolása az ellentmondás elvére való visszavezetéssel történik.

3. Melyek az ellentmondás elvére való visszavezetés módjai?

- a) A dedukció: nagyobb egyetemességű segédétel segítségével történő bizonyítás.
- b) Az indukció: kisebb egyetemességű segédétel segítségével történő bizonyítás. Ez utóbbi fajtái
 - aa) Teljes indukció, amely minden részleges eset megvizsgálásából következtet az összes esetre. Az egyedekből kiinduló teljes indukció lehetetlen, mert nem lehetünk biztosak, hogy a múlt és jövő összes eseteit tényleg megvizsgáltuk-e.
 - bb) Nem teljes indukció, amelyben nem vizsgálunk meg minden esetet, hanem közülük csak néhányat, és azokból következtetünk az összes esetre. Ennek további két fajtája:
 - α) Nem teljes, de elégséges indukció, amely a megvizsgált esetekből teljes bizonyossággal következtet az összes esetre, ez lehetetlen mindazon esetekben, amikor a konkrét testek mivoltára akarunk következtetni, mert elvégzéséhez meg kellene változtatni az illető test egész külső környezetét, aminek elvégzése elvileg lehetetlen.
 - β) Nem teljes, és nem is elégséges indukció, amelynél néhány eset megvizsgálása legfeljebb csak valószínűséget eredményez.

4. Mi a tudomány meghatározása? Tudomány a végző, belső passzív ok által igazolt értelmi ismeretrendszer. Biztos ismeretre ugyanis csak a dedukció által tehetünk szert, vagyis az egyetemesebb fogalomból következtetünk a kevésbé egyetemesre, és minden egyetemesebb fogalom az alá tartozó kevésbé egyetemesnek léttartalmitag passzív belső oka.

5. Hogyan oszthatók fel a tudományok? Az absztrakció három foka szerint, mert e három fok legegységesebb fogalma, a lény, a mennyiség és a test a kizárólagos ismeretforrás és egységesítő tényező, vagyis tudásalany (*subiectum scientiae*) a tudományos ismeret számára.
6. Melyek a tökéletes tudományok, és milyen helyet foglal el közöttük a filozófia? A tökéletes tudományok: metafizika, matematika, kozmológia, mert a metafizika önerejével biztossá tudja tenni minden tételét az ellentmondás elvére való visszavezetés által, a matematika pedig és a kozmológia ugyanezt közvetve, a metafizika segítségével teszi meg, de a természetük számára lehetséges módon megközelítik az ellentmondás elvét. E tökéletes tudományok közül kettőt, a metafizikát és a kozmológiát filozófiának nevezzük, mert közelebb állnak egymáshoz, mint bármelyikükhöz a matematika. (A pszichológia, etika, és szociológia tudományelméletileg a kozmológia speciális részének tekinthetők.) Az empirikus tudományok (s közöttük a természettudományok) csak tökéletlen tudományok lehetnek, mert módszerük mindig a nem teljes, és nem is elégséges indukció, amely sohasem ad bizonyosságot, csak legfeljebb valószínűséget, és így hiányzik belőlük a tökéletes tudományok lényeges kelléke, a biztos ismeret. Tehát egy filozófiai tételt nem érvényteleníthet a természettudomány.
7. Mivel a kánonjog a teológiához tartozik, mi a helye a teológiának a tudományok között? A logikailag és ontológiailag lehetséges, és a történelmileg bizonyíthatóan ténylegesen megtörtént kinyilatkoztatásra épülő teológia tökéletes tudomány, mert a nem tévedő és meg nem tévesztő, tehát abszolút biztos isteni tudásban részesedik. A teológia tudásalánya az önmagát kinyilatkoztató Isten.
8. Mit jelent a fogalom analógiája? Az analógia közbülső valami az univokáció és az ekvivokáció között, vagyis az egyetemes fogalmakat nem csak univok módon lehet állítani. Az állítás analógiáját a lét analógiája határozza meg. Az analógia két fajtája:
- a) *Analógia proportionis* (vagy más néven *analógia attributionis*). Ez az oksági viszonyon alapul, mert minden létesítő ok önmagához hasonló okozatot hoz létre, és ezért az ok és okozat között létbeli analógia áll fenn. Ilyen analógia esetén a szóban forgó tökéletességet birtokló lény a *princeps analogatum*, és a vele oksági kapcsolatban lévő lények az *analogáták*.
- b) *Analógia proportionalitatis* az arányosságon alapuló analógia. Az *ens* fogalma ilyen értelemben állítható Istenről és a teremtményekről, valamint a szubsztanciáról és az

akcidensekről. Nem állítható az *ens* univok értelemben Istenről és a teremtményekről, mert Isten lényege maga a lét, a teremtmények pedig csak részesednek a létben. De hasonlóság áll fenn a teremtmények és az Isten között. Ennek alapja a lényeg és a lét arányának egyenlősége. Isten lényege úgy viszonyul Isten létéhez, ahogy a teremtmény lényege viszonyul a teremtmény létéhez.

Nem állítható a lény (*ens*) a szubsztanciáról és az akcidensekről univok módon, mert a szubsztancia olyan lényeg, amelynek a lét önmagában jár ki, az akcidens pedig olyan lényeg, amelyet a lét nem önmagában, hanem a hordozóalanyában illet meg. De hasonlóság áll fenn a szubsztancia és az akcidens között, amelynek alapja a lényeg és a lét arányának egyenlősége. A szubsztancia lényege úgy aránylik létéhez, ahogy az akcidens lényege aránylik a létéhez.

Az arányoknak nem az egyenlőségén, hanem csak a hasonlóságán alapul az *analogia proportionalitatis impropriae*, vagyis a metafora.

Az analógia tagjaira érvényes a skolasztikus definíció: *simpliciter diversa, secundum quid eadem* (abszolút értelemben különböznek, és bizonyos szempontból azonosak).

Ezek után az analógia-tan segítségével rendelkezünk már azzal a filozófiai eszközzel, amellyel meg tudjuk határozni, hogy milyen viszonyban van a klerikus részesedése Krisztus hármasságából a laikusok „életállapotuk szerinti részesedésével”. Ennek alapján a következő tételek mondhatók ki:

1) A katolikus laikus papi hatalmáról *analogia proportionis* és *analogia proportionalitatis impropriae* értelemben beszélhetünk. A szentmiseáldozat bemutatása során és a szentségek kiszolgáltatásakor a pap *causa efficiens instrumentalis*, a szentmisén résztvevő és a szentségeket felvevő laikus a keresztség folytán *effectus ex opere operato*. Ezért a katolikus laikus papi hatalma oksági viszonyon alapul: *analogia proportionis*.

XI. Piusz a *Miserentissimus Redemptor*, XII. Piusz pedig a *Mediator Dei* kezdetű enciklikában azt mondja, hogy a hívő a maga módján a pappal együtt mutatja be a szentmiseáldozatot. Ez metaforikus jellegű analógia.

2) A katolikus laikus prófétai hatalmáról *analogia proportionis* értelemben beszélhetünk. A hitigazságoknak az alárendeltjeik felé való továbbadása oksági tevékenység, mely tevékenység azonban nem a keresztségből nem *ex opere operato* következik, hanem feltételezi az egyénnek a hit aktusa általi együttműködését, tehát

ex opere operantis működik ez az oksági hatás.

A püspökök delegált prófétai hatalma szubdelegálható a hitoktatóknak.

- 3) A katolikus laikus királyi hatalmáról *analogia proportionis* és *analogia proportionalitatis impropriae*, és a szülők és hitoktatók esetében *analogia proportionalitatis propriae* értelmében beszélhetünk, de az utóbbi két esetben csak a jogalkalmazás vonalán.
- 4) Az ortodox klerikusnak univok értelemben papi hatalma van.
- 5) Az ortodox klerikus prófétai hatalmáról a pápai infallibilitás tagadása miatt, és királyi hatalmáról a pápai primátus tagadása miatt csak *metaforikus* értelemben beszélhetünk.
- 6) Az ortodox laikus papi hatalmáról, hasonlóan és ugyanolyan okok miatt, mint a katolikus laikus esetében, csak *analogia proportionis* és *metaforikus* értelemben beszélhetünk.
- 7) Az ortodox laikus prófétai hatalmáról a pápai infallibilitás tagadása miatt, és királyi hatalmáról a pápai infallibilitás tagadása miatt csak *metaforikus* értelemben beszélhetünk.
- 8) A protestáns papi hatalmáról csak *analogia proportionis* értelmében beszélhetünk, mivel a protestánsoknak nincsenek felszentelt püspökeik és papjaik, egyetlen protestánsról sem állítható a papi hatalom univok értelemben. S mivel nem áldozhatnak, a papi hatalomból való részesedésük arra korlátozódik, hogy részesülhetnek a katolikus pap által minden élő és holt számára bemutatott szentmise érdemeiből.
- 9) A protestáns prófétai hatalmáról számos dogma tagadása, és királyi hatalmáról a pápai primátus tagadása miatt csak metaforikus értelemben beszélhetünk.

A *CIC* (1983) 204. kánon 1. § és a *LG* 10 alapján azt mondhatjuk, hogy a hierarchikus Egyházban kizárólag a keresztség okozatai jelentik ontológiailag az egyenlőség alapját.

- 1) A keresztség minden felvevője számára eltörli az áteredő bűnt
- 2) Egyenlően eltörli minden felvevője számára az esetlegesen elkövetett személyes bűnöket.
- 3) Egyenlően részesíti minden felvevőjét a megszentelő kegyelemben, ha a felvevő nem állít *obex*-et.
- 4) A keresztség minden felvevője egyenlően tagja lesz Isten népének, dogmatikailag és jogilag is.

- 5) Mivel a keresztség minden szentség kapuja, egyenlő lehetőséget és jogot ad minden felvevője számára, hogy a többi szentséget felvegye.
- 6) A keresztség által a protestánsok is egyenlő jogú tagjaivá válnak a katolikus Egyháznak mindaddig, amíg személyes aktussal (pl. konfirmációval) el nem különülnek hitbelileg a katolikus Egyháztól.

Az egyenlőtlenség alapja a keresztyének között az, hogy a katolikus Egyház Jézus Krisztus akaratából, tehát *iure divino* hierarchikus szervezet. Ez kifejezésre jutott mind a Trienti Zsinaton, mind az I. és II. Vatikánumon. Ez a szolgálati és általános papság közötti különbségben nyilvánul meg, és végső értelemben az egyházirend szentségének okozatai jelentik az egyenlőtlenség ontológiai alapját.

Az egyenlőtlenség alapja a „krisztushívők” papi hatalmában az egyházirend szentségének felvétele. A szolgálati papságon belül a papi hatalomban is egyenlőtlenség áll fenn. A püspök a papi hatalom teljességének birtokosa, papot szentelhet. Ezzel a hatalommal az áldozópap nem rendelkezik, amint a diakónus sem rendelkezik az áldozópap szentmiseáldozatot bemutató hatalmával. Ez az Egyházon belüli egyenlőtlenség második forrása.

Az egyenlőtlenség alapja a prófétai hatalomban a pápai tévedhetetlenség privilégiuma. Ez a tévedhetetlenség *potestas propria*, nem delegálható. A tanítói hatalom mint *potestas propria* a püspöki kollégium privilégiuma. Ezt delegálhatja a püspök a papoknak és a laikus hitoktatóknak. A pápa, a püspökök és a delegált prófétai hatalomban részesülők az egyenlőtlenség további három forrását jelentik.

Az egyenlőtlenség alapja a királyi hatalomban a pápa egyetemes, közvetlen kormányzói hatalma, vagyis a primátusa. A püspököknek delegált hatalmuk van a saját egyházmegyéjükben. A kormányzati (királyi) hatalomban részesül az áldozópap is a gyóntatási *iurisdictio* által. Ez az egyenlőtlenség további három forrása.

Tehát a keresztség okozta egyenlőség ellenére is elsősorban hierarchikus, egyenlőtlen tagokból áll az Egyház, amely *simpliciter inaequalis, secundum quid aequalis*.

Az egyenlőség és egyenlőtlenség kérdésének dogmatikai vonatkozásai:

Az egyenlőséggel és egyenlőtlenséggel kapcsolatos dogma kimondására alkalmas (*fidei proximum*) konklúziók:

- 1) Az egyenlőség alapja a keresztség és a bérmálás, az egyenlőtlenség alapja az egyházirend szentsége.

- 2) A püspöki kollégium a papi hatalomban egyenlő, a tanítói és királyi hatalomban egyenlőtlen.
- 3) Az áldozópap prófétai és királyi hatalma kizárólag *potestas delegata*.
- 4) A pápa minden hatalma *potestas propria*.
- 5) A papi hatalom teljességével kizárólag a püspöki kollégium tagjai rendelkeznek.
- 6) A prófétai és királyi hatalom teljességével csak a pápa rendelkezik.

Az egyenlőséggel és egyenlőtlenséggel kapcsolatos jogi vonatkozások:

- 1) Nem felszentelt személyt misézéssel megbízni, vagy ilyen személynek misét megkísérelni büntetendő.
- 2) Büntetendő, ha a konszekráción kívül a mise többi részét nem felszentelt személy mondja.
- 3) Csak megfelelő teológiai képzettséggel rendelkező személynek adható szubdelegáció a hitoktatásra.
- 4) A szentmise részeinek improvizációja az áldozópap részéről tilos. Csak a püspök által elrendelt egységes szöveg mondható.
- 5) Elfogadhatatlan az a gyakorlat, hogy áldoztatás alkalmával a pap kijelenti, hogy a katolikus úgy vegye magához a szent ostyát, mint Krisztus testét, a protestáns pedig mint az utolsó vacsorára való emlékezést.

A 204. kánon 1. §-nak elemzése folyamán összehasonlítottuk a klerikusi és nem-klerikusi állapotot. Az Egyház ebből a szempontból Krisztus testének tekinthető. A továbbiakban a 2. § kapcsán a katolikus Egyház egészének a többi keresztény közösségekhez való viszonyát vizsgáljuk.

Az Egyháznak mint látható társaságnak terjedelme és mivolta

Az Egyház mint látható és rendezett társaság Péter utódjára, a vele közösségben lévő püspökökre, és a nekik engedelmes és velük szentségi közösségben lévő emberekre terjed ki. A szentségekben való közösség annyit jelent, hogy az illető hittel elfogadja az Egyház összes szentségeit.

Krisztus egyedül üdvözítő társaságot alapított: LG 8; XIII. Leó: *Sapientiae Christianae*.

Krisztus rendezett társaságot alapított: 1Kor 12,27; Kol 1,18; XIII. Leó: *Satis Cognitum*.

Péterre és a vele közösségben lévő apostolokra alapította Krisztus az Egyházat: LG 3; Mt 16,18; 28,18-20; Jn 20,21.

Kizárólag a katolikus Egyház a Krisztus által alapított Egyház: *LG* 18; I. Vatikánium: *Pastor Aeternus* konstitúció; *CIC* (1983) 204. kán. 2. §.

A 204. kánon 2. §-ában szereplő „subsistit in” azt jelenti, hogy a katolikus Egyház nem oszthat semmilyen más Egyházzal a Krisztustól alapított mivoltában, mivel szubsztancia olyan aktus, amely az egyedi szubsztancia lényegéhez adódva azt egy másik szubsztanciális lételevől és bármilyen hordozóalanytól függetlenné, és más számára közölhetlenné teszi.